

ANATOLIY V. GONCHARENKO¹, LYBOV G. POLYAKOVA²

¹PhD (History), Associate Professor, Sumy National Agricultural University (Ukraine)

²International Network Center for Fundamental and Applied Research (USA); Volgograd State University (Russian Federation)

THE FOREIGN POLICY OF THE USA TOWARDS THE PRC DURING GERALD FORD PRESIDENCY: 1974-1977

Abstract. *The article researches the US foreign policy towards the PRC during Gerald Ford presidency in 1974-1977. It describes the reasons, course and consequences of the intensification of the US foreign policy strategy in the Chinese direction during the investigated period. There was explored the practical realization of the “Pacific Doctrine” by Washington. The role of various groups in the American establishment in the question of the formation of the Chinese White House policy has been analyzed. The specific foreign policy actions of the administration of the US president Gerald Ford on the PRC in 1974-1977 are analyzed.*

The chief results of the foreign policy of the administration of the President of the United States Gerald Ford (1974-1977) concerning the PRC, which resulted from the real political steps taken by the leaders of both countries, was the establishment of systematic and reliable channels of bilateral ties, expansion of economic, scientific and cultural contacts, the beginning of a systematic exchange of views on the most important issues of international relations.

In the second half of the 70's of the twentieth century this dialogue ensured the continuity of China's policy in Washington, which was based on the concept of a “balance of power”, while China played a complementary role in the foreign policy strategy of the White House. These factors formed the “Pacific Doctrine” of G. Ford, which gave Beijing the status of an American partner in maintaining a balance of power in the Asia-Pacific region and consolidated a positive assessment of the place and role of the People's Republic of China in Asian politics in the United States of America.

The return of American political thought to the ideas of the combination policy occurred in the formation of US-Soviet strategic parity and awareness of the ruling circles in the United States, due to the defeat in Vietnam, the limited resources of force influence on the international situation. Started in the United States the study of China's behavior in the international arena and its power parameters made it possible then to draw a preliminary conclusion that the People's Republic of China can fill the place of the missing link in the “triangle” of the global scheme – a place of counterweight to the USSR; this required the removal of a US-Chinese confrontation.

However, the socio-political and ideological contradictions that were pushed to the foreground on the initial stage of the Chinese policy of the administration of G. Ford and the process of normalization of bilateral relations, again made themselves felt at a later stage. Their injection was promoted by the logic of the development of bilateral US-China relations, as well as by a number of internal objective and subjective reasons, as in the People's Republic of China (a sharp increase in the struggle for power connected with the illness and death of Zhou Enlai and Mao Zedong), and in the United States (Gerald Ford made certain curtsies towards the American right-wing conservative forces and began to intensify approaches to Beijing and Moscow, and also the presidential campaign of 1976).

Keywords: *the USA, PRC, China, foreign policy, American-Chinese relations, “Pacific Doctrine”, Gerald Ford, Henry Kissinger, Mao Zedong, Deng Xiaoping.*

ГОНЧАРЕНКО А.В.¹, ПОЛЯКОВА Л.Г.²

¹Кандидат історичних наук, доцент, Сумський національний аграрний університет (Україна)

²Міжнародний мережевий центр фундаментальних і прикладних досліджень (США); Волгоградський державний університет (РФ)

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США ЩОДО КНР ПІД ЧАС ПРЕЗИДЕНТСТВА ДЖЕРАЛЬДА ФОРДА: 1974-1977 РОКИ

***Анотація.** У статті досліджено зовнішню політику США щодо КНР під час президентства Джеральда Форда у 1974-1977 рр. Охарактеризовані причини, хід та наслідки активізації зовнішньополітичної стратегії США у китайському напрямку протягом періоду, що вивчається. Вивчено практичну реалізацію Вашингтоном “Тихоокеанської доктрини” Дж. Форда. Охарактеризовано роль різних угруповань в американському истеблішменті у формуванні політики Білого Дому стосовно Китаю. Проаналізовані конкретні зовнішньополітичні дії адміністрації президента США Джеральда Форда щодо КНР у 1974-1977 рр.*

***Ключові слова:** США, КНР, Китай, зовнішня політика, американо-китайські відносини, “Тихоокеанська доктрина”, Джеральд Форд, Генрі Кіссінджер, Мао Цзедун, Ден Сяопін.*

ГОНЧАРЕНКО А.В., ПОЛЯКОВА Л.Г.²

¹Кандидат исторических наук, доцент, Сумский национальный аграрный университет (Украина)

²Международный сетевой центр фундаментальных и прикладных исследований (США); Волгоградский государственный университет (РФ)

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА США В ОТНОШЕНИИ КНР ВО ВРЕМЯ ПРЕЗИДЕНТСТВА ДЖЕРАЛЬДА ФОРДА: 1974-1977 ГОДЫ

***Аннотация.** В статье исследована внешняя политика США в отношении КНР во время президентства Джеральда Форда в 1974-1977 гг. Охарактеризованы причины, ход и последствия активизации внешнеполитической стратегии США в китайском направлении в течение изучаемого периода. Изучена практическая реализация Вашингтоном “Тихоокеанской доктрины” Дж. Форда. Охарактеризована роль различных группировок в американском истеблишменте в формировании политики Белого Дома в отношении Китая. Проанализированы конкретные внешнеполитические действия администрации президента США Джеральда Форда в отношении КНР в 1974-1977 гг.*

***Ключевые слова:** США, КНР, Китай, внешняя политика, американо-китайские отношения, “Тихоокеанская доктрина”, Джеральд Форд, Генри Киссинджер, Мао Цзедун, Дэн Сяопин.*

У другій половині ХХ ст. американо-китайські відносини займали одне з головних місць у світовій політиці. Протягом десятиліть історичні шляхи США і Китаю зближувалися, розходилися, а інколи перепліталися найхимернішим чином. Стосунки між цими країнами визначалися внутрішньо- та зовнішньополітичними тенденціями їх розвитку, взаємодія яких призводила до співпраці і протистояння, періодів нормалізації двосторонніх відносин і гострої конфронтації. Всі ці процеси відклали свій відбиток не лише на специфіку американо-китайських стосунків, але і на співвідношення світових політичних сил.

Історичний аналіз подій другої половини ХХ ст. показує, що цей період можна охарактеризувати як час тісної взаємодії між Вашингтоном і Пекіном. Найбільш яскравим свідченням цього процесу є співпраця двох країн у складних умовах “холодної війни” і намагання зберегти безпековий характер системи міжнародних відносин тієї епохи.

На початку 70-х років ХХ ст. завдяки успіхам у китайській політиці адміністрації президента Річарда Ніксона (1969-1974 рр.) США вже не сприймали КНР як свого головного суперника в боротьбі за ідеологічний, військово-політичний і економічний контроль в Азії. Розробка зовнішньополітичної стратегії щодо Китаю була важливим фактором світової політики Вашингтону в контексті формування американської геополітичної доктрини, підґрунтя якої сформувала політична концепція “балансу сил”, яка забезпечувала ідеологічне обґрунтування зовнішньої політики США. У геополітичних категоріях Білий Дім розглядав систему міжнародних відносин як стратегічний трикутник США-СРСР-КНР.

Історіографія порушеної нами проблематики багаточисельна, проте в українській історичній науці відсутні праці, присвячені дослідженню зовнішньої політики США щодо Китаю у період президентства Дж. Форда у 1974-1977 рр. Побіжно порушеної нами проблематики торкалися С. Пронь і В. Гудименко (Пронь, Гудименко, 2016), О. Іванов (Іванов, 2016) і Т. Гукало (Гукало, 2017). З-поміж великої кількості робіт учених різних країн, присвячених тематиці, що вивчається, перш за все, необхідно виокремити праці американських дослідників Г. Кіссинджера – державного секретаря США у 1973-1977 рр. і одного з активних учасників тих подій (Kissinger, 1979; Kissinger, 1999, Кіссинджер 2013), С. Венса (Vance, 1983), Д. Девіс і Ю. Трані (Девіс, Трані, 2009). Також треба відзначити роботу китайського дослідника Г. Чена (Чэн, 2018). Активно вивчали зовнішню політику США щодо Китаю радянські історики (США и проблемы, 1974; Колосков, 1977; Политика США, 1977; Международные отношения, 1979; Занегин, 1984; Место Китая, 1987). У сучасній російській історіографії різні аспекти американо-китайських відносин досліджували С. Євсєєв (Евсеев, 2007), А. Кіреєв (Киреев, 2014), Я. Ахмадєєва (Ахмадеева, 2018а; Ахмадеева, 2018b). Окремо слід виділити роботу білоруського історика А. Косова (Косов, 2014).

Аналіз історіографії проблеми дозволяє зробити висновок, що в науковій літературі присутній фактичний матеріал з поставлених у роботі проблем, окреслені основні лінії формування зовнішньополітичного курсу США щодо КНР у 1974-1977 рр., а також з окремих питань міжнародних відносин. Проте дослідники не приділяють достатньої уваги політиці адміністрації Дж. Форда стосовно Китаю і вивчають її побіжно як проміжний етап між успіхами у китайській політиці Вашингтону як його попередника Р. Ніксона, так і наступника Дж. Картера. Саме тому мета статті – дослідити еволюцію зовнішньої політики США щодо КНР під час президентства Джеральда Форда у 1974-1977 рр.

Важливим фактором нормалізації американо-китайських відносин на початку 70-х років ХХ ст. була спільна позиція обох сторін у протистоянні посиленню зовнішньополітичної експансії СРСР. Вашингтон змінив свою позицію щодо Китаю як “найнебезпечнішого ворога”. Крім того, антигегемоністський характер Шанхайського комюніке 1972 р., укладеного США і КНР, у певному сенсі мав і антирадянську спрямованість. Відставка Річарда Ніксона з посади президента США внаслідок “Вотергейтського скандалу” і вступ на пост президента Джеральда Форда 8 серпня 1974 р. спочатку не внесли істотних змін в американо-китайські відносини, оскільки люди, які обіймали ключові посади у виконавчій владі США, залишились на своїх місцях.

Новий президент розумів слабкість своїх внутрішньополітичних позицій і тому на міжнародній арені поводився дуже обережно. З одного боку, він і його державний секретар, яким залишався Генрі Кіссинджер (один з головних ідеологів нової китайської політики Білого Дому), розуміли, що різка зміна основних принципів зовнішньополітичного курсу Вашингтону загрожує чималими небезпеками для них самих. З іншого боку, Дж. Форд відчував наближення чергових президентських виборів. Після його приходу на посаду президента США керівництво обох країн зробило заяви

про продовження курсу на нормалізацію двосторонніх зв'язків. Однак незабаром внутрішні зміни в американських правлячих колах, а трохи пізніше і китайських, призвели до виникнення ускладнень в американо-китайських відносинах.

На початку 70-х років ХХ ст. істотно змінилося і міжнародне становище Китайської Народної Республіки. У жовтні 1971 р. представник КНР зайняв місце Китаю в ООН. У вересні 1972 р. були нормалізовані відносини КНР з Японією. На відміну від США японське керівництво встановило повноцінні дипломатичні відносини з Пекіном, розірвавши офіційні зв'язки з Китайською Республікою (Тайванем) і визнавши уряд КНР “єдиним законним урядом Китаю”, а Тайвань – “невід’ємною частиною КНР” (Гукало, 2017: 142).

Конфіденційно китайська влада повідомила Вашингтон, що вона незадоволена темпами нормалізації стосунків і розчарована відсутністю подальшого прогресу у вирішенні тайванського питання, а також пов’язаної з ним проблеми встановлення повноцінних дипломатичних відносин між КНР і США. Невдоволення Піднебесної викликало і зміцнення тенденцій до поліпшення американо-радянських відносин, які почали відслідковуватися на початку президентства Дж. Форда.

Ще у 1974 р. китайський лідер Мао Цзедун в бесіді з президентом Замбії Каунда окреслив основні ідеї нової китайської зовнішньополітичної концепції “трьох світів”. Пізніше Ден Сяопін, заступник прем’єра Держради КНР, оприлюднив в ООН її розгорнутий варіант. Теорія “трьох світів” полягала в поділі країн на “світи”: США і СРСР становлять “перший світ”, країни, що розвиваються, Азії, Африки, Латинської Америки, а також інших регіонів – “третій світ”, розвинені країни, розташовані між цими двома світами, – “другий світ” (Ахмадеева, 2018а: 36; Ахмадеева, 2018b: 58). Китай у цій системі координат був одночасно державою, що розвивається і соціалістичною. Мета країн, що розвиваються, на думку китайського керівництва, виходила з розвитку світової історії – боротьбі з колоніалізмом, імперіалізмом та наддержавами. Крім того, розглядаючи зовнішньополітичні перспективи Китаю, Мао Цзедун констатував: “Новий Китай, народний Китай, повинен зайняти серед народів землі місце, яке йому належить по праву – перше місце” (Ахмадеева, 2018а: 36). Це призводить до того, що у політиці КНР стосовно СРСР починають панувати антирадянські настрої, скорочуються обсяги двосторонньої торгівлі, згортаються культурні, освітні та інші контакти.

Зі свого боку, Білий Дім дав зрозуміти Китаю, що в глобальних геополітичних системах, які розробляються Державним департаментом, в умовах процесу розрядки з СРСР йому відводиться другорядна роль “балансир”, покликаною лише регулювати можливі порушення “стратегічної рівноваги”. Занадто швидкі темпи нормалізації відносин з КНР припускали б для США, на думку архітекторів американської зовнішньої політики, перехід до певних поступок Пекіну в області двосторонніх зв'язків і в сфері міжнародної політики, що, в свою чергу, могло спричинити різке погіршення відносин з союзниками в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, опозицію з боку різних суспільно-політичних груп усередині країни (Занегин, 1984: 328), що посилилася в той час “Вотергейтським скандалом”, і, врешті-решт, зміну порядку пріоритетності актуальних зовнішньополітичних завдань, які перебувають на порядку денному американського істеблішменту.

Погіршенню американо-китайських відносин сприяли американо-радянські переговори 23-24 листопада 1974 р. у Владивостоку, в яких приймали участь керівники обох країн – Дж. Форд і Л. Брежнев. Не дивно, що в умовах подальшого погіршення відносин між КНР і СРСР візит нового американського президента до Радянського Союзу викликав обурення з боку китайського керівництва (Косов, 2014: 315). Проте вище керівництво США у той час вважало, що американські національні інтереси вимагали розвивати стосунки і з Китаєм, і з СРСР (Киссинджер, 2013: 331-332).

В атмосфері охолодження американо-китайських стосунків деякі представники військових кіл США почали лобіювати ідею розвитку військових відносин між Вашингтоном і Пекіном, спрямованих проти Москви. Реалізацію цього плану було розпочато в березні 1974 р. Незабаром ідея американо-китайського військового співробітництва отримала підтримку з боку міністра оборони США Дж. Шлесінгера. Восени 1975 р. вона стала предметом гострих дебатів в адміністрації президента Дж. Форда в рамках політики розрядки, що проводиться США (Garrett, 1979: 3-18). Основні дебати відбувалися між Пентагоном і Держдепартаментом, оскільки Дж. Шлесінгер і Г. Кіссінджер по-різному трактували місце і роль Китаю в стратегічному трикутнику США-СРСР-КНР (Garrett, Glasier, 1987: 291).

Активізацію американо-китайських військових відносин підтримували і окремі представники американського істеблішменту. Сенатор У. Тафт запропонував “забезпечити КНР деякими оборонними системам в інтересах США” (Політика США, 1977: 31). Відсторонення від посади Дж. Шлесінгера наприкінці 1975 р. сприяло перемозі Г. Кіссінджера в цій дискусії і відмові від активізації планів американо-китайської військової співпраці, що мала б антирадянську спрямованість. Не дивлячись на це, деякі важливі ідеї щодо розвитку військового співробітництва з Китаєм були реалізовані протягом 1976-1978 рр. А в червні 1977 р. зміст плану активізації американо-китайського військового співробітництва було навмисно розкрито американським урядом для публікації у виданні “The New York Times” (Чэн, 2018: 18)

Зовнішня політика США щодо Китаю ставала все більш суперечливою, що детермінувало посилення напруги у двосторонніх відносинах. З одного боку, геополітичні інтереси США вимагали подальшого покращення американо-китайських стосунків. З іншого, традиційні зв'язки Вашингтону з Китайською Республікою і його зацікавленість у Тайбеї були набагато сильнішими, ніж прагнення задовольнити бажання Пекіну ліквідувати американо-тайванські зв'язки.

Ставлення Дж. Форда до зобов'язань США щодо Тайваню на початку його президентства було невиразними. Під час похорону тайванського лідера Чан Кайші у квітні 1975 р. віце-президент Нельсон Рокфеллер не згадав про зобов'язання США стосовно Китайської Республіки. Лише після падіння Південного В'єтнаму 30 квітня 1975 р. американський президент знову підтвердив зобов'язання США щодо Тайбею під час прес-конференції 7 травня 1975 р.

З критикою позиції Дж. Форда стосовно Тайваню виступили деякі представники американського політикуму. Лідер республіканської меншості у Палаті представників Дж. Роудс зазначив, що будь-які подальші кроки щодо послаблення зв'язків з Тайванем неможливі “якщо президент Дж. Форд бажає бути повторно висунутим на виборах від республіканської партії”. Сенатор Б. Голдуотер виступив проти подальших поступок Китаю в тайванському питанні. Пізніше, в цьому ж році було подано проект резолюції Матіса, яка містила аналогічні попередження, що лунали у Палаті представників і отримали широку підтримку (Кашин, 2002: 120)

Атмосфера охолодження в американо-китайських відносинах знайшла своє відображення в результатах двох поїздок до Пекіна в жовтні і листопаді 1975 р. державного секретаря США Г. Кіссінджера, під час яких він обговорював питання підготовки американо-китайського саміту (Кіссінджер, 2013: 332). Американський високопосадовець був прохолодно зустрінутий китайськими керівниками, внаслідок чого у Вашингтоні вирішили, що візит президента не сприятиме покращенню відносин між країнами. Саме тому термін візиту було скорочено до трьох днів (Кіссінджер, 2013: 339).

Не дивлячись на це, в грудні 1975 р. відбувся офіційний візит президента США Джеральда Форда до КНР, який передбачав обмін думками щодо основних проблем

міжнародного та двостороннього розвитку. Під час бесіди з китайським віце-прем'єром Ден Сяопіном американський лідер зазначив, що буде прагнути нормалізувати двосторонні відносини на кшталт відносин з Японією, якщо його переоберуть на другий термін у 1976 р. Дж. Форд також висловив здивування тим, що Пекін постійно критикує Вашингтон (President Ford's, 1975). Президент США і держсекретар намагалися покращити двосторонні відносини шляхом схвалення продажу британських реактивних двигунів "Rolls-Royce" Китаю. У відповідь на це керівники КНР наполягали на подальших поступках з боку Вашингтону в тайванському питанні. Хоча Китай і був готовий форсувати процес розвитку двосторонніх відносин, однак, як відзначав Г. Кіссинджер, серед китайського керівництва був помітний розкол (Кіссинджер, 2013: 340).

Проте внутрішньополітичні фактори заважали Дж. Форду перейти до поступок і виконання вимог Пекіну стосовно припинення американо-тайванських відносин. Він отримав нищівну критику всередині США після провалу прозахідного режиму в Індокитаї. Після підписання Паризького договору 1973 р. і закінчення В'єтнамської війни Сполучені Штати залишили Південний В'єтнам і пішли з Камбоджі. В результаті цього, в 1975 р. ці країни були захоплені комуністами, а у квітні 1976 р. відбулося об'єднання В'єтнаму і в Індокитаї виникла потужна країна з орієнтацією на СРСР – Соціалістична Республіка В'єтнам (СРВ).

У підсумку Джеральд Форд вступив у жорстку конкурентну боротьбу за висунення на пост президента від республіканської партії, яку розпочав Рональд Рейган. Останній критикував тайванський вектор політики Державного департаменту і неодноразово підкреслював, що інтереси Тайбею не повинні порушуватися через співпрацю США з КНР. Саме ці чинники, перш за все, і заважали президенту Дж. Форду кардинально покращити американо-китайські відносини.

Отже, американо-китайські переговори у грудні 1975 р., як і очікували у Вашингтоні, не призвели до покращення двосторонніх відносин. Офіційно США і КНР їх високо оцінили, проте у підсумку не було укладено будь-яких спільних документів. Вони лише підтвердили Шанхайське комюніке 1972 р. (Колосков, 1977: 143; Евсеев, 2007: 168; Косов, 2014: 316; Гукало, 2017: 143). Оцінюючи підсумки візиту, близький до американських урядових кіл журнал "U.S. News & World Report" констатував, що "відносини між США і Китаєм зайшли у глухий кут і, мабуть, залишаться там в результаті відмови пана Форда погодитися з китайськими вказівками щодо того, якою має бути зовнішня політика США" (U.S. News, 1975: 13).

Аналізуючи результати візиту президента США Дж. Форда до КНР у грудні 1975 р. необхідно зазначити, що він відбувався на тлі значних змін на міжнародній арені, що виникли в результаті втілення в життя курсу на розрядку міжнародної напруженості. До середини 70-х років ХХ ст. у думках американських політологів і правлячих кіл, які дотримувалися концепції "балансу сил" у рамках відносин США-СРСР-КНР сформулювалася ідея про те, що цей "трикутник" не є рівностороннім, тобто значення відносин між Вашингтоном і Москвою не рівнозначне американо-китайським стосункам. Відзначалось, що американо-радянські відносини – єдині в своєму роді з огляду на величезну ядерну міць, власниками якої є обидві країни, і тих катастрофічних наслідків, які міг би мати для всього світу ядерний конфлікт між ними. І навпаки, між США і КНР не існує відмінностей, які б несли за собою небезпеку, яку можна порівняти з виникненням військового конфлікту.

Внаслідок цього, американо-радянські відносини визнавалися пріоритетними в глобальному масштабі, а американо-китайські вторинними, підлеглими, що мають для геополітичної стратегії США допоміжне значення. Американські лідери підкреслювали, що в своїх глобальних геополітичних системах вони не розглядають Піднебесну, на відміну від китайських керівників, як "центр всесвіту". Китай у даний час потребує США більше, ніж США Китай, і у нього немає ніякої розумної альтернативи зміцненню зв'язків з Америкою.

І хоча підсумки американо-китайського саміту були невтішні, азійське турне президента Дж. Форда дозволило йому окреслити нові контури зовнішньополітичної стратегії США в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. 7 грудня 1975 р. у Гонолулу він оприлюднив нову “Тихоокеанську доктрину”, яка передбачала посилення позицій Вашингтону в цьому регіоні. Згідно з цим документом, з метою досягнення цілей політики США в Азії, Білий Дім передбачав використати антирадянський курс Пекіна. Не дивлячись на це, “Гуамська доктрина” не відводила Китаю ту важливу роль в американо-китайських відносинах, на яку претендував Пекін (Косов, 2014: 316).

Тим не менше “Тихоокеанська доктрина” Дж. Форда надавала Китаю статус американського партнера у справі підтримки рівноваги сил в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та концептуально закріпила “позитивну” оцінку місця і ролі КНР в азійській політиці США. За твердженням газети “New York Post”, на “тихоокеанській доктрині” США цілком можливо поставити тавро “зроблено в Китаї” (США и проблемы, 1974: 186; Пронь, Гудименко, 2016: 59; Іванов, 2016: 54).

Американо-китайські відносини, хоча вони на думку Дж. Форда і ставали однією з реальних рис міжнародного політичного ландшафту, все ж мали другорядне значення в порівнянні з тією роллю, яка відводилася традиційному американському союзнику – Японії, незаслужено забутому і відсунутому на другий план в результаті політики адміністрації Р. Ніксона, що була зайнята розробкою китайського вектору.

На початку 1976 р. Пекін спробував активізувати відносини з Вашингтоном, запросивши экс-президента США Р. Ніксона до КНР. Унаслідок цього, в лютому 1976 р. відбулася зустріч Річарда Ніксона і Мао Цзедуна, під час якої китайський лідер зазначив, що високо оцінює американо-китайські стосунки і поважає колишнього президента, який зробив значний внесок у розвиток двосторонніх відносин (Дзвіс, Трани, 2009: 773).

Крім цієї зустрічі экс-президент Річард Ніксон також мав зустрічі з виконувачем обов’язків прем’єра Держради КНР Хуа Гофеном і міністром закордонних справ Цяо Гуаньхуа. Очевидно, що китайські високопосадовці розраховували “зробити американську політику більш прокитайською та антирадянською” (Косов, 2014: 316).

Проте реалії американо-китайських стосунків свідчили про те, що Вашингтон і Пекін значно віддалились у двосторонньому діалозі. Навіть розширення товарообігу змінилось його скороченням, перш за все, внаслідок відсутності кредитів з боку США і нестабільності зовнішньополітичних відносин. Незначними були і масштаби науково-технічного обміну (Международные отношения, 1979: 55).

Не дивлячись на зацікавленість американського істеблішменту в налагодженні відносин з Піднебесною і посилення китайського напрямку в геополітичній стратегії Білого Дому, ціла низка факторів негативно впливала на стосунки між США і КНР і не сприяла їх виходу на новий рівень. Перш за все, відбулись зміни у вищих ешелонах влади США, які суттєво вплинули на китайську політику країни. Замість Дж. Шлесінгера, прибічника активізації американо-китайської військової співпраці, якого Мао Цзедун запросив відвідати Піднебесну, новим міністром оборони був призначений Д. Рамсфельд. Представника США у Китаї Дж. Буша-ст. було відкликано і призначено на посаду директора ЦРУ. Новим американським делегатом у КНР було призначено колишнього міністра оборони Т. Гейтса. Проте керівництво Китаю ставилося до нього досить прохолодно (Киссинджер, 2013: 335, 339, 344).

Велике невдоволення з боку Вашингтону викликала підтримка Китаєм країн “третього світу”, які мали антиамериканську позицію в більшості питань в ООН. Погіршились перспективи розширення американо-китайської торгівлі, не приховувалося роздратування з боку США з приводу штучного обмеження китайською владою взаємних

поїздок американських громадян до КНР і китайських до США, незадовільного стану в галузі культурного обміну.

Фактично свого апогею досягла “розрядка” напруженості в американо-радянських відносинах, що негативно позначилося на американо-китайських контактах. А бачення деякими керівниками Китаю можливих шляхів вирішення тайванського питання під час хвороби Мао Цзедун серйозно занепокоювало Білий Дім. Як зазначає Г. Кіссинджер, один з учасників т.зв. “банди чотирьох” заступник прем’єра Держради Чжан Чуньцяо у бесіді лідером республіканської меншості в сенаті Х. Скоттом зазначив, що він з виступає за військовий шлях урегулювання тайванської проблеми (Kissinger, 1999: 897).

Значний вплив на розвиток американо-китайських відносин мали і зміни у вищому керівництві КНР, що відбувалися в 1976 р. – у січні помер Чжоу Еньлай, а у вересні того ж року помирає Мао Цзедун. Унаслідок цього влада у Китаї контролювалася коаліцією, яку очолили Хуа Гофен, Є Цзяньїн і Ден Сяопін (Китай, 1979: 317). Зміна влади у Китаї серйозно турбувала Вашингтон і поставила на порядок денний питання стабільності правлячого режиму, а також можливості переходу Китаю до відкритої антиамериканської політики. Генрі Кіссинджер наполегливо рекомендував Раді національної безпеки схвалити продаж двох комп’ютерів з військовими додатками “Control Data Cyber 72” Пекіну. Під час прес-конференції 15 жовтня 1976 р. він знову переконував Піднебесну, що територіальна цілісність і суверенність Китаю важливі для світової рівноваги, і загроза з боку будь-якої зовнішньої сили стане для США серйозним питанням.

У Сполучених Штатах у цей час розгорнулася запекла боротьба за президентське крісло між кандидатом від республіканської партії діючим президентом Джеральдом Фордом і кандидатом від демократичної партії Джиммі Картером. Останній в жовтні 1976 р. оприлюднив своє бачення проблеми американо-китайських стосунків: “Я б ніколи не допустив, щоб дружба з Китайською Народною Республікою встала на шляху збереження незалежності і свободи Тайваню” (Scalapino, 1980: 11; Евсеев, 2007: 169).

Під час передвиборної кампанії цікаву думку щодо майбутніх стосунків між Вашингтоном і Пекіном висловив держсекретар США Г. Кіссинджер, який припускав, що “якщо Форд буде знову обраний президентом, різкої зміни в американо-китайських відносинах не відбудеться, а якщо президентом стане Картер, то він, можливо, і захоче “нормалізувати” дипломатичні відносини з Китаєм, але зрозуміє не вигідність розриву дипломатичних відносин з Тайванем” (Kissinger, 1979: 737).

З огляду на унікальний характер американо-китайських відносин, який полягав у тому, що обидві сторони не визнавали один одного в офіційному дипломатичному сенсі, не були друзями або союзниками і при цьому були зацікавлені в розвитку різнобічних зв’язків між ними, головним чином з оглядкою по обидва боки на СРСР, Сполучені Штати дійшли висновку, що в майбутньому “трикутна дипломатія” збережеться як ключовий фактор, а в довгостроковій перспективі – як елемент зовнішньої політики, яка приносить Вашингтону найбільші вигоди.

В цілому ж, при загальному збереженні адміністрацією Дж. Форда основних елементів геополітичного підходу до вирішення проблем азійської політики в її ставленні до КНР помітніше, в порівнянні з урядом Р. Ніксона, були виражені мотиви ідеологічного характеру. Про це, зокрема, свідчило “відновлення” Японії та деяких дружніх до США країн Південно-Східної Азії у ролі “традиційних союзників” США, підвищення їх значущості та пріоритетності в американській зовнішній політиці. США також досягли певного рівня співпраці з КНР, при якому Пекін йшов назустріч Вашингтону з багатьох ключових проблем міжнародних відносин. Так, Китай обмежено підтримував КНДР, використовував свої відносини з Єгиптом з метою припинення близькосхідного конфлікту, грав вирішальну роль у врегулюванні нафтової кризи після оголошення ОПЕК ембарго, поставив близько тридцяти

танків до Анголи у відповідь на звернення Дж. Форда. Влітку 1975 р. КНР гарантувала військову допомогу Таїланду в разі нападу з боку В'єтнаму. Пекін і Вашингтон дійшли згоди також і у питанні незалежності африканських країн.

У підсумку на виборах в листопаді 1976 р. перемогу з мінімальною перевагою голосів здобув Дж. Картер. Вибори до конгресу також були вдалими для демократів. Відразу після вступу на посаду президента США в січні 1977 р. Джиммі Картер зіткнувся з певними труднощами в розвитку американо-китайських відносин. Новій американській адміністрації необхідно було зробити складний вибір – продовжувати розвиток відносин з КНР, що передбачало встановлення дипломатичних відносин, або намагатися одночасно підтримувати зв'язки з Китаєм і Тайванем. В результаті аналізу геополітичної ситуації в регіоні, урахування протиріч між Пекіном і Москвою, а також зростаючої напруженості у відносинах між КНР і В'єтнамом, Білий Дім вирішив продовжити курс Ніксона–Форда на подальший розвиток контактів з КНР (Vance, 1983: 202).

Таким чином, головними підсумками зовнішньої політики адміністрації президента США Джеральда Форда (1974-1977 р.) щодо КНР, яка була результатом реальних політичних кроків з боку керівництва обох країн, було встановлення систематичних і надійних каналів двосторонніх зв'язків, розширення економічних, наукових і культурних контактів, початок систематичного обміну думками щодо найважливіших питань міжнародних відносин.

У другій половині 70-х років ХХ ст. цей діалог забезпечував наступність китайської політики Вашингтону, основу якої складала концепція “балансу сил”, а Китай відігравав місце допоміжного фактору в зовнішньополітичній стратегії Білого Дому. Саме ці чинники і сформували “Тихоокеанську доктрину” Дж. Форда, яка надавала Пекіну статус американського партнера у справі підтримки рівноваги сил в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та закріпила позитивну оцінку місця і ролі КНР в азійській політиці США

Повернення американської політичної думки до ідей комбінаційної політики відбувалося в умовах формування американо-радянського стратегічного паритету і усвідомлення правлячими колами США, унаслідок поразки у В'єтнамі, обмеженості ресурсів силового впливу на міжнародну ситуацію. Розпочате в США вивчення поведінки Китаю на міжнародній арені і його силових параметрів дозволило зробити тоді ще попередній висновок про те, що КНР може заповнити місце відсутньої ланки в “трикутнику” глобальної схеми – місце противаги СРСР; для цього було потрібно усунення американо-китайської конфронтації.

Проте соціально-політичні та ідеологічні суперечності, які були відсунуті на другий план на початковому етапі китайської політики Дж. Форда і процесу нормалізації двосторонніх стосунків, знову дали про себе знати на його більш пізній стадії. Їх нагнітанням сприяла сама логіка розвитку двосторонніх американо-китайських відносин, а також ряд внутрішніх об'єктивних і суб'єктивних причин як у КНР (різке загострення боротьби за владу в зв'язку з хворобою і смертю Чжоу Еньлая і Мао Цзедуна), так і в США (Джеральд Форд зробив певні реверанси в бік американських правоконсервативних сил, почав посилювати зовнішньополітичні підходи щодо Пекіну і Москви, а також президентська кампанія 1976 р.).

Унаслідок поразки Дж. Форда на президентських виборах у листопаді 1976 р. разом з ним з політичної арени пішли люди, які намагалися не лише налагодити відносини з Китаєм, але і вивести їх на якісно новий рівень. На початку 1977 р. відбулася інавгурація нового президента США Джиммі Картера, саме його адміністрації довелось вирішувати проблеми в американо-китайських відносинах, успадковані від попередників.

Література:

- Ахмадеева, 2018a – *Ахмадеева Я.М.* Развитие внешнеполитических концепций китайской Народной Республики с 1949 года по начало XXI века // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. 2018. Т. 9. № 1. С. 33-44.
- Ахмадеева, 2018b – *Ахмадеева Я.М.* Теория “трех миров” в контексте современной внешнеполитической концепции КНР // Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. 2018. Т. 9. № 2. С. 56-63.
- Гукало, 2017 – *Гукало Т.* Внесок Генрі Кіссінджера у налагодження дипломатичних відносин між США та Китаєм // Етнічна історія народів Європи. 2017. Вип. 51. С. 140-144.
- Дэвис, Трани, 2009 – *Дэвис Д.З., Трани Ю.П.* Кривые зеркала. США и их отношения с Россией и Китаем в XX веке. М., 2009. 912 с.
- Евсеев, 2007 – *Евсеев С.А.* “Стратегический треугольник”: геополитические противоречия США-КНР-СССР в Восточной Азии в конце 1960-х – конце 1970-х гг. // Известия Уральского государственного университета. Сер. 2. Гуманитарные науки. 2007. № 53. Вып. 14. С. 162-173.
- Занегин, 1984 – *Занегин Б.Н.* Политика в отношении Китая // Современная внешняя политика США. М., 1984. Т. 2. С. 302-340.
- Іванов, 2016 – *Іванов О.В.* Китайсько-американські відносини: за часів Мао та після (1972-2014 рр.) / Наукові праці: науково-методичний журнал. Серія Історія. 2016. Т. 274. Вип. 262. С. 54-56.
- Кашин, 2002 – *Кашин В.Б.* Лоббистские возможности КНР и Тайваня в США // Современный Тайвань: Справочно-аналитические материалы. М., 2002. Вып. 5 (14). С. 117-128.
- Киреев, 2014 – *Киреев А.А.* К вопросу о характере американо-китайских отношений // Ученые записки Комсомольского-на-Амуре государственного технического университета. Т. 2. № 3 (19). 2014. С. 10-14.
- Киссинджер, 2013 – *Киссинджер Г.* О Китае. М., 2013. 635 с.
- Китай, 1979 – Китай после культурной революции: (политическая система, внутривнутриполитическое положение) / Л.М. Гудошников, Б.П. Барахта, В.Г. Карымов, Р.М. Неронов. М., 1979. 360 с.
- Колосков, 1977 – *Колосков Б.Т.* Внешняя политика Китая. 1969-1976 гг. Основные факторы и ведущие тенденции. М., 1977. 330 с.
- Косов, 2014 – *Косов А.П.* Китайская политика администрации Дж. Форда // Наука – образованию, производству, экономике: материалы XIX (66) Регион. науч.-практ. конференции преподавателей, науч. сотрудников и аспирантов, Витебск, 13-14 марта 2014 г. В 2 т. Витебск, 2014. Т. 1. С. 315-317.
- Международные отношения, 1979 – Международные отношения в Азиатско-тихоокеанском регионе. М., 1979. 280 с.
- Место Китая, 1987 – Место Китая в глобальной политике США. М., 1987. 359 с.
- Политика США, 1977 – Политика США в Азии. М., 1977. 272 с.
- Пронь, Гудименко, 2016 – *Пронь С.В., Гудименко В.В.* США і Китай: модель взаємозалежності та взаємодоповнення в боротьбі за сучасне світове лідерство // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23 (1). С. 59-64.
- США и проблемы, 1974 – США и проблемы Тихого океана. Международно-политические аспекты. М., 1974. 224 с.
- Чэн, 2018 – *Чэн Г.* “Стратегический треугольник” в политике США в отношении Китая в период с 1972 по 1984 гг. // Альманах Казачество. 2018. № 31. С. 15-23.
- Garrett, 1979 – *Garrett B.* The China Card: To Play or Not to Play // Contemporary China. 1979. Vol. 1 (3). Pp. 3-18.
- Garrett, Glasier, 1987 – *Garrett B., Glasier B.* From Nixon to Reagan, China's Changing role in American strategy // Eagle resurgent? The Reagan era in American foreign policy. Boston, 1987. Pp. 255-296.
- Kissinger. 1979 – *Kissinger H.* White House Years. Boston, 1979. 1751 p.
- Kissinger, 1999 – *Kissinger H.* Years of Renewal. N.-Y., 1999. 1151 p.
- President Ford's, 1975 – President Ford's Trip to China. December 1-5, 1975. Memorandum of Conversation between President Ford and Vice Premier Deng Xiaoping, 2 December 1975. – URL: <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0331/1553946.pdf>.
- Scalapino, 1981 – *Scalapino R.A.* Pacific prospects // Washington quarterly. 1981. Vol. 4. № 2. Pp. 3-16.
- U.S. News, 1975 – U.S. News & World Report. W. 1975. 8-22 December.
- Vance, 1983 – *Vance S.* Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.-Yt., 1983. 541 p.

References:

- Akhmadeeva, 2018a – *Akhmadeeva Ya.M.* Razvitie vneshnepoliticheskikh kontseptsii kitayskoy Narodnoy Respubliki s 1949 goda po nachalo XXI veka [Development of Foreign Policy concepts of the People's Republic of China from 1949 to the beginning of the XXI century] // Nauchno-tekhnicheskie vedomosti SPbGPU. Gumanitarnye i obshchestvennye nauki. 2018. T. 9. № 1. S. 33-44. [in Russian].
- Akhmadeeva, 2018b – *Akhmadeeva Ya.M.* Teoriya “trekh mirov” v kontekste sovremennoy vneshnepoliticheskoy kontseptsii KNR [The theory of “three worlds” in the context of China's modern Foreign Policy concept] // Nauchno-tekhnicheskie vedomosti SPbGPU. Gumanitarnye i obshchestvennye nauki. 2018. T. 9. № 2. S. 56-63. [in Russian].

Hukalo, 2017 – *Hukalo T.* Vnesok Henri Kissindzhera u nalahodzhennya dyplomatychnykh vidnosyn mizh SShA ta Kytayem [Contribution of Henry Kissinger to the establishment of diplomatic relations between the United States and China] // *Etnichna istoriya narodiv Yevropy*. 2017. Vyp. 51. S. 140-144. [in Ukrainian].

Devis, Trani, 2009 – *Devis D.Z., Trani Yu.P.* Krivye zerkala. SShA i ikh otnosheniya s Rossiey i Kitaem v XX veke [Distorted Mirrors: Americans and Their Relations with Russia and China in the Twentieth Century]. M., 2009. 912 s. [in Russian].

Evseev, 2007 – *Evseev S.A.* “Strategicheskii treugol’nik”: geopoliticheskie protivorechiya SShA-KNR-SSSR v Vostochnoy Azii v kontse 1960-kh – kontse 1970-kh gg. [“Strategic Triangle”: geopolitical contradictions of the USA-PRC-USSR in East Asia in the late 1960s – late 1970s] // *Izvestiya Ural’skogo gosudarstvennogo universiteta*. Ser. 2. Gumanitarnye nauki. 2007. № 53. Vyp. 14. S. 162-173. [in Russian].

Zanegin, 1984 – *Zanegin B.N.* Politika v otnoshenii Kitaya [The police toward China] // *Sovremennaya vneshnyaya politika SShA*. M., 1984. T. 2. S. 302-340. [in Russian].

Ivanov, 2016 – *Ivanov O.V.* Kytays’ko-amerykans’ki vidnosyny: za chasiv Mao ta pislya (1972-2014 rr.) [Sino-American Relations: during and after Mao (1972-2014 years)] // *Naukovi pratsi: naukovo-metodychnyy zhurnal. Seriya Istoriya*. 2016. T. 274. Vyp. 262. S. 54-56. [in Ukrainian].

Kashin, 2002 – *Kashin V.B.* Lobbistskie vozmozhnosti KNR i Tayvanya v SShA [Lobbying opportunities of the People’s Republic of China and Taiwan in the United States of America] // *Sovremennyy Tayvan’: Spravochno-analiticheskie materialy*. M., 2002. Vyp. 5(14). S. 117-128. [in Russian].

Kireev, 2014 – *Kireev A.A.* K voprosu o kharaktere amerikano-kitayskikh otnosheniy [Some Observations on the Nature of US-Chinese Relations] // *Uchenye zapiski Komsomol’skogo-na-Amure gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta*. T. 2. № 3 (19). 2014. S. 10-14. [in Russian].

Kissindzher, 2013 – *Kissindzher G.* O Kitae [On China]. M., 2013. 635 s. [in Russian].

Kitay, 1979 – Kitay posle kul’turnoy revolyutsii: (politicheskaya sistema, vnutripoliticheskoe polozhenie) [The China after the cultural revolution: (political system, domestic political situation)] / L.M. Gudoshnikov, B.P. Barakhta, V.G. Karymov, R.M. Neronov. M., 1979. 360 s. [in Russian].

Koloskov, 1977 – *Koloskov B.T.* Vneshnyaya politika Kitaya. 1969-1976 gg. Osnovnye faktory i vedushchie tendentsii [The foreign policy of China. 1969-1976. Major factors and leading trends]. M., 1977. 330 s. [in Russian].

Kosov, 2014 – *Kosov A.P.* Kitayskaya politika administratsii Dzh. Forda [The Chinese policy of the administration of G. Ford] // *Nauka – obrazovaniyu, proizvodstvu, ekonomike: materialy XIX (66) Region. nauch.-prakt. konferentsii prepodavateley, nauch. sotrudnikov i aspirantov, Vitebsk, 13-14 marta 2014 g. V 2 t. Vitebsk*, 2014. T. 1. S. 315-317. [in Russian].

Mezhdunarodnye otnosheniya, 1979 – Mezhdunarodnye otnosheniya v Aziatsko-tikhookeanskom regione [International Relations of the Asia-Pacific Region]. M., 1979. 280 s. [in Russian].

Mesto Kitaya, 1987 – Mesto Kitaya v global’noy politike SShA [China’s place in US global politics]. M., 1987. 359 s. [in Russian].

Politika SShA, 1977 – Politika SShA v Azii [The US policy in Asia]. M., 1977. 272 s. [in Russian].

Pron’, Hudymenko, 2016 – *Pron’ S.V., Hudymenko V.V.* SShA i Kytay: model’ vzayemozalezhnosti ta vzayemodopovnnennya v borot’bi za suchasne svitove liderstvo [US and China: interdependence model and complementarity in the struggle to present global leadership] // *Naukovyy visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrayiny*. 2016. Vyp. 23 (1). C. 59-64. [in Ukrainian].

SShA i problemy, 1974 – SShA i problemy Tikhogo okeana. Mezhdunarodno-politicheskie aspekty [US and the problems of the Pacific. International political aspects]. M., 1974. 224 s. [in Russian].

Chen, 2018 – *Chen G.* “Strategicheskii treugol’nik” v politike SShA v otnoshenii Kitaya v period s 1972 po 1984 gg. [The “strategic triangle” in US policy towards China from 1972 to 1984] // *Al’manakh Kazachestvo*. 2018. № 31. S. 15-23. [in Russian].

Garrett, 1979 – *Garrett B.* The China Card: To Play or Not to Play // *Contemporary China*. 1979. Vol. 1 (3). Pp. 3-18. [in English].

Garrett, Glasier, 1987 – *Garrett B., Glasier B.* From Nixon to Reagan, China’s Changing role in American strategy // *Eagle resurgent? The Reagan era in American foreign policy*. Boston, 1987. Pp. 255-296. [in English].

Kissinger, 1979 – *Kissinger H.* White House Years. Boston, 1979. 1751 p. [in English].

Kissinger, 1999 – *Kissinger H.* Years of Renewal. N.-Y., 1999. 1151 p. [in English].

President Ford’s, 1975 – President Ford’s Trip to China. December 1-5, 1975. Memorandum of Conversation between President Ford and Vice Premier Deng Xiaoping, 2 December 1975. – URL: <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/0331/1553946.pdf>. [in English].

Scalapino, 1981 – *Scalapino R.A.* Pacific prospects // *Washington quarterly*. 1981. Vol. 4. № 2. Pp. 3-16. [in English].

U.S. News, 1975 – U.S. News & World Report. W. 1975. 8-22 December. [in English].

Vance, 1983 – *Vance S.* Hard choices. Critical choices. Crucial years in American Foreign Policy. N.-Yr., 1983. 541 p. [in English].